

ZAKON O RAZŠIRJENI REPRODUKCIJI IN MINULEM DELU V GOZDARSTVU

Slavka Kavčič*

1. Uvod

Po sprejemu Zakona o združenem delu in ZRRMD (Zakon o razširjeni reprodukciji in minulem delu) se je v teoriji in praksi pojavilo več predlogov za delitev osebnih dohodkov na podlagi minulega dela (čeprav ima ZRRMD tudi druga določila). Prizadevanja za ta del uveljavljanja ZRRMD v praksi so verjetno tudi vzrok, da v vsakdanjem življenju pod pojmom minulo delo ponavadi razumemo le osebne dohodke iz minulega dela. Vemo pa, da so osebni dohodki le posledica uspešnega gospodarjenja s sredstvi družbene reprodukcije, zato jih ne moremo šteti za minulo delo, saj so le rezultat uspešnega sprotne gospodarjenja s tem delom. Pojem minulo delo zajema celotna sredstva družbene reprodukcije z denarnimi sredstvi vred. Je opredmeteno tekoče delo, zato lahko rečemo, da smo s tem pojmom zamenjali izraz kapital. Čeprav govori ZRRMD predvsem o osebnih dohodkih iz minulega dela, pa moramo takoj poudariti, da ti osebni dohodki v praksi niso posebna kategorija in imajo enak položaj kot osebni dohodki iz tekočega dela. To upošteva tudi panožni sporazum gozdarstva, ki določa, da je celotna osebna poraba pri razporejanju čistega dohodka nedeljiva celota, ki jo šele pri njegovi uporabi delimo na osebne dohodke iz tekočega dela, osebne dohodke iz minulega dela in skupno porabo. Celotna osebna poraba, torej tudi osebni dohodki iz minulega dela, je odvisna od velikosti dohodka, še več: vsi nameni porabe so sorazmerni z obsegom dohodka.

2. Odnosi pri gospodarjenju z investicijskimi sredstvi

Kot vidimo iz uvodnih obrazložitve, je pojem minulega dela zelo širok. Zato tudi kot investicijska sredstva ne moremo razumeti samo tista sredstva, ki jih lahko uporabljamo za nabavo osnovnih sredstev, še manj pa samo velikih investicij.

Pod tem pojmom razumemo v ozdu vsa poslovna sredstva, ki mu omogočajo proizvodnjo. Ta ustvarja s prodajo celotni prihodek in pridobiva dohodek. Logična posledica opredelitve minulega dela je, da je treba za ugotavljanje velikosti minulega dela upoštevati sredstva ozda in ne njegovega poslovnega sklada.

Ena izmed prvih zahtev ZRRMD je, da mora biti delavčev osebni dohodek med drugim odvisen tudi od uspešnosti gospodarjenja in upravljanja s sredstvi družbene reprodukcije. Kako uspešno smo gospodarili z minulim delom, ugotavljamo s kazalnikom: dohodek v primerjavi s poprečno uporabljenimi poslovnimi sredstvi, ki kaže donosnost poslovnih sredstev. Torej je rentabilnost sredstev tudi pomembno merilo za določanje obsega sredstev za osebne dohodke iz minulega dela.

Celotna investicijska sredstva se lahko uporabljajo za različne namene (velike, male investicije, obratna sredstva itd.). Tveganje je pri velikih investicijah ponavadi

* Dr. S. K., dipl. oec., VTOZD za gozdarstvo pri Biotehniški fakulteti Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, Večna pot 83, 61000 Ljubljana, YU.

večje kot pri manjših, ali bolje rečeno: pozitivne ali negativne posledice velikih investicij bolj odločujoče vplivajo na uspešnost poslovanja ozda kot malih investicij. Zato ZRRMD obvezuje ozde, da v svojih samoupravnih aktih opredelijo velike in male investicije. Določitev velikih in malih investicij je za posamezen tozdr različna (zneskovno), odvisno od načina proizvodnje, velikosti tozda itd. Zato meril za opredeljevanje velikih in malih investicij ne moremo iskati zunaj tozda, ampak v njem, saj je denimo investicija z enako predračunsko vrednostjo za neki tozdr velika investicija, za drugi pa majhna. Tako menimo, da za določanje velike in male investicije ne more biti toliko pomemben znesek, ampak vpliv investicije na razmere pri poslovanju.

ZRRMD določa velike in male investicije z vidika odločanja. Takšna opredelitev velike in majhne investicije pa je daleč od opredelitve po kateri daje soglasje komisija za presojo investicij. Verjetno pa je bila, pri tistih predlogih, pri katerih je merilo za presojo, kaj je velika in kaj majhna investicija, podlaga za takšno odločitev prav obveznost družbene presoje o upravičenosti investicij.

ZRRMD tudi predvideva, da je treba za vsako investicijo izdelati investicijski elaborat. V njem je treba prikazati vsa potrebna finančna sredstva in predvidene učinke investicij. Čeprav zakon sicer ne dela razlike pri investicijskem elaboratu za velike ali male investicije, menim, da je s stališča racionalnosti odločanja in ugotavljanja učinka investicij le treba razlikovati elaborate za velike in male investicije. Za ugotavljanje učinkov velikih investicij je treba napraviti popoln investicijski elaborat z vsemi njegovimi deli, za male investicije pa zadošča le skrajšan elaborat, s katerim si bomo zagotovili investicije, ki ne dajejo negativnih učinkov.

3. Osební dohodki iz minulega dela

V panožnem sporazumu gozdarstva je razlaga, kako naj ozdi v skupni osebni porabi določajo tisti del osebnih dohodkov, ki so rezultat upravljanja in gospodarjenja s sredstvi družbene reprodukcije. V njem se podpisniki ne sporazumejo o tem, kako deliti osebne dohodke minulega dela na posamezne delavce. V tistih ozdih, ki doslej niso posebej spremljali učinkov gospodarjenja s sredstvi družbene reprodukcije, ni mogoče ugotoviti začetnega zneska osebnih dohodkov iz minulega dela, zato izhaja panožni sporazum pri opredelitvi izhodiščnega osebnega dohodka iz minulega dela iz konvencije. Vsaka sprememba v obračunu osebnih dohodkov vpliva na spremembo velikosti osebnih dohodkov posameznih delavcev. Zato se v panožnem sporazumu nekatera načela, ki jih morajo upoštevati vsi njegovi podpisniki, ko uveljavljajo obračun osebnih dohodkov po minulem delu. Če teh načel ni mogoče upoštevati takoj, morajo določiti prehodno obdobje, v katerem bodo lahko uresničili ZRRMD, hkrati pa tudi upoštevali izhodišča, sprejeta s panožnim sporazumom.

Ta načela so:

a) Izhodiščni osebni dohodki iz minulega dela se oblikujejo po dosedanjem obsegu osebnih dohodkov za leta službe.

b) Izhodiščni osebni dohodki iz minulega dela so rezultat tistih uporabljenih poslovnih sredstev, katerih učinkov ne ugotavljamo posebej; to pomeni, da so v teh osebnih dohodkih udeleženi vsi, ki so med uveljavljanjem ZRRMD v ozdu v delovnem razmerju.

c) Iz tekočega dela ne more zaradi uveljavljanja določil ZRRMD dobiti nihče manj osebnih dohodkov, kot jih je dobil do zdaj za enako kakovost in količino dela.

č) Del osebnih dohodkov iz minulega dela naj rabi tudi za pokrivanje razlik v osebnih dohodkih iz tekočega dela pri tistih delavcih, ki jim je zaradi zmanjšane delovne sposobnosti zmanjšana učinkovitost pri delu.

Ozdi, podpisniki sporazuma, lahko uvedejo predhodno obdobje le v začetku uveljavljanja panožnega sporazuma v praksi, ne pa tudi kasneje, ko zaradi slabih finančnih rezultatov ne bi bilo mogoče uresničiti vseh njegovih načel. Takrat posledica, ki je nastala zato, ker načela niso bila upoštevana, ne bi bila več posledica spremenjenega obračuna, ampak slabšega gospodarjenja.

Celotni znesek osebnih dohodkov, ki ga potem delimo po vseh vidikih, po minulem delu, ugotovimo z določili panožnega sporazuma. Ugotovimo ga tako, da primerjamo kazalnik k_2 v tekočem letu (k_{21}) s kazalnikom k_2 v prejšnjem letu (k_{20}).

$$k_{20} = \frac{\text{dohodek}}{\text{poslovna sredstva}}$$

$$k_{21} = \frac{\text{povečan dohodek}}{\text{investicijska sredstva}}$$

(investicijska sredstva = povečana poslovna sredstva)

Če se je dohodek povečal bolj kot pa investicijska sredstva, je kazalnik k_{21} večji kot k_{20} . Del povečanega dohodka je rezultat uspešnega gospodarjenja z minulim delom, zato v skupnih osebnih dohodkih povečamo izhodiščni osebni dohodek iz minulega dela.

Tako ugotovljeni osebni dohodek iz minulega dela razdelimo naprej po štirih vidikih.

a) Velika investicija

Učinke velikih investicij ugotavljamo z investicijskim elaboratom. Že z investicijskim elaboratom moramo ugotoviti, kolikšna sta predvidena kazalnika k_2 in kazalnik k_1 . Kazalnik k_1 uvedemo zato, da z določanjem obsega osebnih dohodkov iz minulega dela na račun investicije ne bi zmanjšali akumulativnosti ozda. To pomeni, da moramo pri določanju obsega osebnih dohodkov iz minulega dela upoštevati pogoj, da je k_1 pred investicijo (k_{10}) kvečjemu enak, praviloma pa manjši, kot je k_1 , izračunan na podlagi dodatne akumulacije (ki je rezultat nove investicije) in povečanih poslovnih sredstev (k_{11}). Torej:

$$k_{10} = \frac{\text{akumulacija}}{\text{poslovna sredstva}}$$

$$k_{11} = \frac{\Delta \text{ akumulacija}}{\Delta \text{ poslovna sredstva}}$$

Glede na to, kakšna sta k_{10} in k_{11} , lahko v investicijskem elaboratu predvidimo več ali manj povečanega dohodka za osebne dohodke iz minulega dela.

Investicijska sredstva pri veliki investiciji so vsa sredstva, ki so potrebna za normalno vključitev investicije v proizvodni proces (osnovna in obratna).

Delež osebnih dohodkov iz minulega dela v povečanem dohodku je lahko pri različnih investicijah različen, odvisno od ekonomskih in drugih ciljev, ki jih želimo z investicijo doseči. Pomembno je le, da primerjamo resnično stanje s cilji, postavljenimi v investicijskem elaboratu, razčlenimo odstopanja in ugotovljamo tudi odgovornost za nedoseganje ciljev. Ker so odločitve o velikih investicijah sprejemajo z osebnim izjavljanjem, so pri tovrstnih osebnih dohodkih udeleženi le tisti delavci, ki so odločitev sprejeli, oziroma, ki so sodelovali pri osebni izjavljanju.

b) Prihranek pri materialu, surovinah, energiji itd.

V ZRRMD je namenjena velika pozornost tudi različnim prihrankom v poslovnem procesu. Ta vidik povečevanja dohodka je bil do uveljavljanja ZRRMD vključen v osebne dohodke iz tekočega dela. To pomeni, da gre v bistvu za prekvalifikacijo osebnih dohodkov iz tekočega dela v osebne dohodke iz minulega dela. Ta vidik ugotavljanja prihrankov se nanaša samo na eno poslovno obdobje, ker gre v tem primeru le za povečanje ekonomičnosti poslovanja. Prihranki pri materialu so neposredno ugotovljivi, zlasti če ima OZD standarde prvin poslovnega procesa. Prihranek je razlika med resnično porabljenimi prvinami in standardiziranimi prvinami poslovnega procesa. Do osebnega dohodka iz minulega dela, ki je posledica prihrankov pri surovinah, imajo pravico tisti delavci, ki so prihranek ustvarili. Kolikšen del prihranka lahko v posameznih primerih namenijo za osebno porabo, pa morajo ozdi napisati v svojih samoupravnih splošnih aktih.

c) Inovacije, racionalizacija in druga ustvarjalnost pri delu

Prihranek zaradi inovacije, racionalizacije in druge ustvarjalnosti pri delu je pri različnih primerih različen. Tudi velikost teh osebnih dohodkov (nadomestilo) je različna. Kolikšno je tovrstno nadomestilo, določijo delavci v svojih samoupravnih splošnih aktih. Do tega osebnega dohodka iz minulega dela so upravičeni delavci, ki so prihranek ustvarili, torej tisti, ki so nosilci inovacij in racionalizacij in drugih ustvarjalnosti.

č) Male investicije in gospodarjenje z drugimi sredstvi družbene reprodukcije

Čeprav je pri tem delu osebnih dohodkov iz minulega dela zajet najširši krog delavcev ozda, saj so pri njem udeleženi vsi delavci, je pri določanju obsega na zadnjem mestu. Vzrok je predvsem v tem, da imamo druge vidike ugotavljanja povečanega dohodka na račun gospodarjenja in upravljanja z minulim delom znane, ta del osebnih dohodkov iz minulega dela pa izračunamo tako, da od skupnega zneska osebnih dohodkov na podlagi minulega dela odštejemo osebne dohodke iz minulega dela po drugih vidikih. Torej:

$OD_{minm} = OD_m - (OD_{minv} + OD_{mp} + OD_{mr})$, kjer je:

OD_{minm} = osebni dohodek iz minulega dela, ki je rezultat malih investicij in drugih poslovnih sredstev (vidik č);

OD_m = celotni osebni dohodki iz minulega dela, izračunani po panožnem sporazumu;

OD_{minv} = osebni dohodki iz minulega dela, ki so rezultat velikih investicij (vidik a);

OD_{mp} = osebni dohodki iz minulega dela, ki so rezultat prihrankov (vidik b);

OD_{mr} = osebni dohodki iz minulega dela, ki so rezultat racionalizacij in drugih ustvarjalnosti pri delu (vidik c).

Iz tako izračunanega obsega sredstev za osebne dohodke (OD_{minm}) izločimo tisti del, ki ga delavci tozgov in tokov, združeni v isti delovni organizaciji, uporabijo na ravni delovne organizacije za plačilo razlike v osebnih dohodkih iz tekočega dela tistih delavcev, ki jim je opešala delovna sposobnost in zato dosegajo manjše osebne dohodke iz tekočega dela. Preostali znesek razdelimo na vse delavce po obrazcu:

$OD_{minm} \cdot \text{delavca } y = OD_t \cdot y \cdot Z \cdot S$, kjer je:

OD_{minm} delavca y iz minulega dela po merilu č;

OD_t = osebni dohodek za tekoče delo istega delavca;

Z = izračunan količnik;

S = leta službe.

Z izračunamo po obrazcu:

$$Z = \frac{OD_m}{(N_1 \cdot L_1) + (N_2 \cdot L_2) + \dots + (N_n \cdot L_n)}$$

Pri tem je:

$N_1, N_2 \dots N_n$ = osebni dohodek posameznega delavca za sprotno delo
 $L_1, L_2 \dots L_n$ = število let službe istega delavca

Z izračunamo za določitev izhodiščnega osebnega dohodka iz minulega dela v delovni organizaciji, za vsako naslednje leto pa izračunamo Z za vsak tozd in tok posebej. Z se v posameznih tozdi in tokih, združenih v isto delovno organizacijo, lahko iz leta v leto različno spreminja, v skladu z dejavniki, ki določajo obseg osebnih dohodkov iz minulega dela, tako v celoti kot po posameznih vidikih.

Prikazan postopek izračuna upošteva domnevo, da obseg (maso) osebnih dohodkov iz minulega dela v celotnih osebnih dohodkih oblikujemo na podlagi vnaprej določenih sintetičnih kazalnikov in ga vnaprej razdelimo glede na prispevek posameznih prvin (a, b, c, č). Seveda bi bila pot lahko tudi obrnjena, da najprej ugotovimo, kolikšen naj bi bil znesek osebnih dohodkov na podlagi malih investicij in drugih uporabljenih sredstev, pri katerih učinkov ne ugotavljamo posebej in ta znesek povečujemo glede na druge vidike. Vendar menimo, da je opisani postopek bolj logičen, saj se morajo vsi vidiki upravljanja in gospodarjenja z minulim delom pokazati v večjem dohodku. Zato so tudi kazalniki, ki opredeljujejo uspešnost gospodarjenja, večji. Če bi določali velikost osebnih dohodkov iz minulega dela iz porabe, je nevarnost, da jim damo prevelik poudarek in s tem zmanjšamo obseg osebnih dohodkov iz tekočega dela. Ne smemo namreč pozabiti, da pridobljeni dohodek najprej razporedimo samo na dva dela, in sicer na osebno porabo in akumulacijo. S pretiranim poudarjanjem bodisi sklada skupne porabe bodisi osebnih dohodkov iz minulega dela pa lahko postavimo v podrejen položaj plačilo opravljenega sprotnega dela. To pa gotovo ni bil namen ZRRMD.